

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI APIE LIETUVOS VALSTYBĖS VALDOMŲ ĮMONIŲ VEIKLĄ 2022/2023 METAIS

- **2022 metų pabaigoje veikusių valstybės valdomų įmonių (VVI) skaičius nuosekliai mažėjo (lyginant su 2021 metų laikotarpio pabaiga, sumažėjo 3 įmonėmis) – buvo analizuojami 44 įmonių finansiniai ir veiklos rezultatai, tačiau vyko kiti VVI pertvarkos plane numatyti darbai – nuo 2022 metų pradžios iki 2023 metų vidurio:**
 - **atsisakyta valstybės įmonės teisinės formos statuso penkiose įmonėse** – VĮ Vidaus vandens kelių direkcija pertvarkyta į AB Vidaus vandens kelių direkciją, VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centras pertvarkytas į UAB Statybos produkcijos sertifikavimo centrą (2023 m. birželio 21 d. perduota Vilniaus Gedimino technikos universitetui), 2023 m. sausio pradžioje VĮ „Oro navigacija“, VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija ir VĮ Lietuvos automobilių kelių direkcija pertvarkytos į akcines bendroves;
 - siekiant pradėti valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų privatizavimo procesą, UAB „Panevėžio veislininkystė“ (2023 m. balandžio 17 d. pradėtas bankroto procesas), UAB „Šilutės veislininkystė“ ir UAB „Šilutės polderiai“ perduotos VĮ Turto bankui;
 - 2023 m. sausio 2 d. Finansų ministerija su UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ pasirašė sutartį, pagal kurią **INVEGA tapo UAB „Viešųjų investicijų plėtros agentūra“, UAB „Valstybės investicijų valdymo agentūra“ ir UAB Žemės ūkio paskolų garantijų fondo akcininke;**
 - 2023 m. sausio 3 d. **VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras“, VĮ Distancinių tyrimų ir geoinformatikos centras „GIS-Centras“, VĮ Valstybės žemės fondas jungimo būdu reorganizuotos į VĮ Žemės ūkio duomenų centrą.**
- **VVI veikloje stebimas ženklus efektyvumo augimas** – net ir mažėjant VVI darbuotojų skaičiui (2022 metų pabaigoje, lyginant su atitinkamu praėjusiu laikotarpiu, darbuotojų skaičius sumažėjo 8,3 proc.), VVI pardavimo pajamos 2022 metais beveik padvigubėjo ir pasiekė rekordinę 6,4 mlrd. eurų sumą. Ši veiklos efektyvumo didėjimo tendencija pastebima ir ilguoju laikotarpiu – nors darbuotojų skaičius įmonėse optimizuojamas, tačiau apyvarta nuosekliai auga. Vien nuo 2018 metų iki 2022 metų VVI dirbančiųjų sumažėjo beveik 17 proc., o pardavimo pajamų uždirbta 2,5 karto daugiau.
- **VVI sektoriaus indėlis į valstybės biudžetą buvo reikšmingai didesnis.** Valstybė yra tinkamai diversifikavusi VVI portfelį – net ir keičiantis rinkos bei supančios aplinkos sąlygoms VVI indėlis į valstybės biudžetą augo ketvirtus metus iš eilės – paskirtų dividendų ir pelno įmokų suma padidėjo net ketvirtadaliu ir už 2022 metų rezultatus sudarė 189,6 mln. eurų. Bendra grąža valstybei, įtraukiant ir VĮ mokamus netipinius mokesčius, už 2022 metus siekė 239,5 mln. eurų (beveik 30 proc. daugiau nei už 2021 metus). Kapitalo grąžos rodiklis taip pat ūgtelėjo ir pasiekė priešpandeminį lygį, t.y. 5,4 proc.
- **2022 metais VVI portfelio rezultatams reikšmingą įtaką ir toliau turi energetikos sektoriaus įmonių veikla:**
 - didžioji dalis VVI apyvartos buvo sutelkta energetikos sektoriaus įmonėse – vien AB „Ignitis grupė“ įmonių grupės uždirbtos pardavimo pajamos sudarė net 68,5 proc. visos metinės VVI portfelio apyvartos;
 - puikūs energetikos sektoriaus įmonių veiklos rezultatai turėjo didelę įtaką ir VVI portfelio grynojo pelno pokyčiui – visos VVI, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, bendrai uždirbo 434,3 mln. eurų grynojo pelno, t. y. 49,4 proc. daugiau nei ankstesniais metais;

- energetikos sektoriui priskirtos įmonės yra labiausiai priklausomos nuo skolinų lėšų: 2022 metų pabaigoje šio sektoriaus finansiniai įsipareigojimai sudarė 92 proc. nuosavo kapitalo ir net 60 procentinių punktų viršijo bendrą vidutinį viso VVI portfelio finansinių skolų ir nuosavo kapitalo santykį.
- **Nuo 2016 metų stabiliausiai augusiam susisiekimo sektoriui COVID-19 pandemija, prasidėjęs karas Ukrainoje ir su tuo susijusios sankcijos turėjo daugiausiai neigiamos įtakos.** 2022 metais dešimt į VVI portfelį įtrauktų susisiekimo sektoriaus įmonių, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, uždirbo net 46,4 proc. mažiau grynojo pelno (2022 metais 33,3 mln. eurų, 2021 metais 63,3 mln. eurų, 2020 metais 65,4 mln. eurų). Nuosavo kapitalo grąža sumažėjo perpus iki 0,7 proc. Į valstybės biudžetą paskirta dividendų ir pelno įmokų suma už 2022 metus, siekusi 14,8 mln. eurų, lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu sumažėjo beveik 70 proc. ir buvo mažiausia iš visų VVI sektorių.
- **VĮ Valstybinių miškų urėdijos rezultatams reikšmingos įtakos turi rinkos sąlygos.** Susisiekimo sektoriuje veikiančių VVI grynojo pelno nuosmukį gerokai sušvelnino itin pelningi metai VĮ Valstybinių miškų urėdijai. 2022 metais gerokai išaugus pagrindinės parduodamos produkcijos kainoms, įmonė antrus metus iš eilės fiksavo puikius rezultatus. 2022 metais buvo uždirbta 149,0 mln. eurų grynojo pelno ir į valstybės biudžetą paskirta pelno įmoka siekė 93,5 mln. eurų (atitinkamai 2021 metais buvo uždirbta beveik tris kartus mažiau grynojo pelno ir už 2021 metus į valstybės biudžetą paskirta 4,5 karto mažesnė pelno įmoka). Įmonė toliau vykdo specialiuosius įpareigojimus, už kuriuos valstybė nekompensuoja. Eliminavus specialiųjų įpareigojimų įtaką, įmonės komercinės veiklos grynas rezultatas 2022 metais būtų 161,2 mln. eurų (2021 metais 76,0 mln. eurų).
- **Igyvendinant siektinus pelningumo rodiklius, susiduriama su iššūkiais.** 2021 metais baigė galioti Vyriausybės nutarimas, nustatęs VVI siektinus pelningumo rodiklius 2019-2021 metų laikotarpiui. Nuo 2022 metų kiekvienai VVI privalu išsikelti po 3 ilgalaikius finansinius rodiklius, kurių pasirinkimą bei siektinas vertes 3 metų laikotarpiui vertina Valdymo koordinavimo centras bei tvirtina Vyriausybė. 2022 m. gegužės 18 d. Vyriausybė nutarimu Nr. 509 „Dėl valstybės valdomų įmonių siektinų pagrindinių finansinių veiklos rodiklių 2022-2024 metų laikotarpiui patvirtinimo“ patvirtino ilgalaikių finansinių veiklos rodiklių rinkinius bei siektinas jų vertes ateinančių 3 metų laikotarpiui. **2022 metais tik vos daugiau nei pusė – 58 proc. – VVI sėkmingai įgyvendino visus 3 pagrindinius finansinius tikslus.**
- **Dvi valstybei atstovaujančios institucijos, t. y. Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, valdo didžiąją dalį VVI portfelio.** Šių ministerijų, kaip valstybei atstovaujančių institucijų, priimami sprendimai turi išskirtinę įtaką portfelio įmonių veiklos rezultatams.
- **2023 metais kolegialų valdymo ir priežiūros organų depolitizavimas ir nepriklausomumo didinimas yra pasiekęs naują lygį – pirmąkart visų VVI valdybų ir stebėtojų tarybų pirmininkai yra nepriklausomi.** Tuo tarpu renkamuose VVI kolegialių organų sudėtyse nepriklausomų narių procentas išlieka aukštas – 63 proc. – ir tai atitinka gerą EBPO valdysenos praktiką. Taip pat kolegialių organų veikloje pastebima stiprėjančios moterų lyderystės tendencija – 2022 metais beveik kas trečiam VVI kolegialiam organui pirmininkavo moteris – tai didžiausias skaičius per pastaruosius penkerius metus.

Rekomendacijos:

1. Laikytis VVI valdysenos centralizavimo proceso terminų – nekeisti užsibrėžtų prioritetų, vengti nukrypimų nuo VVI pertvarkos plano.
2. Daugiausiai dėmesio skirti didžiausioms, ypač finansų ir susisiekimo ministerijoms pavaldžioms VVI – per VVI politikos formavimą, įgyvendinimą, įmonių valdymo ir vertinimo funkcijų vykdymą.
3. Nustatant individualizuotus siektinus finansinius veiklos rodiklius užtikrinti ambicingumą ir atitiktį veiklos specifikai.

VVI VADOVŲ ATLYGIS

1. **VVI vadovų darbo užmokestis augo mažiau už vidutinį šalies darbo užmokestį.** Vidutinis VVI vadovų darbo užmokestis per 2022 metus padidėjo 11,9 proc. ir siekė 7 218 eurus (vidutinis darbo užmokestis šalyje didėjo 13,4 proc.). Žemiausias VVI vadovų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis siekė 2 529 eurus, didžiausias – 16 516 eurus.
2. **VVI vadovų atlyginimai yra žemesni, lyginant su privačiu sektoriumi.** VVI vadovų metinis darbo užmokestis vidutiniškai sudaro tik apie 55-70 proc. rinkos vidurkio. Dalies VVI vadovų atlyginimai yra ženkliai žemesni nei rinkos vidurkis, net ir įvertinus tai, kad jiems nustatomas Vyriausybės nutarimu leidžiamas maksimalus atlyginimas.
3. **Atlygio struktūra skiriasi nuo rinkoje esančių praktikų.** Vidutiniškai VVI vadovų kintamoji atlyginimo dalis 2022 metais siekė apie 27,5 proc. viso atlyginimo, o rinkos įmonių apie 14-17 proc. Skirtumus atlygio struktūroje lemia Vyriausybės nustatyta VVI vadovų atlygio politika, kuri nustato ypač žemus pastoviosios atlyginimo dalies rėžius bei galimybę kintamajai atlyginimo daliai sudaryti iki 50 proc. įmonės vadovui nustatytos mėnesinės algos pastoviosios dalies dydžio.
4. **Mažesnius nei rinkoje VVI vadovų atlyginimus lemia rinkos sąlygų neatitinkanti Vyriausybės nustatyta atlygio politika.** Atlygio politikoje numatyti pastoviosios atlyginimo dalies koeficientai yra per maži ir neleidžiantys VVI vadovams nustatyti konkurencingų atlyginimų, o nustatytos įvairios papildomos išlygos atlygio politiką daro pernelyg komplikuotą. Esamas reguliavimas sudaro prielaidas VVI vadovams nustatyti neambicingus tikslus tam, kad vadovui per didesnę kintamąją dalį būtų bent iš dalies kompensuojama žema pastovioji atlyginimo dalis.

Rekomendacijos:

1. Keisti VVI vadovų atlygio politiką numatant didesnius ir rinkos sąlygas atitinkančius pastoviosios atlyginimo dalies dydžius. Taip pat keisti atlygio struktūrą, kurioje kintamoji atlyginimo dalis (įskaitant ir metinę premiją) sudarytų mažesnę viso atlyginimo dalį.
2. Reguluojant VVI vadovų atlygius pereiti prie bendrinių praktikų, kai VVI kategorijos nustatomos pagal LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo nuostatas. Taip pat atsisakyti perteklinio reguliavimo bei nustatyti platesnius ir persidengiančius atlygio rėžius, kurie suteiktų daugiau lankstumo VVI vadovo atlyginimą nustatančiam organui.

3. VVI vadovų atlygio politikoje nustatyti principus, kurie numatytų, kad sprendimai dėl atlyginimo dydžio būtų pagrįsti ir remtųsi rinkos sąlygomis.

KOLEGIALIŲ PRIEŽIŪROS IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ IR KOMITETŲ NARIŲ ATLYGIS

1. **Reikšmingų pažeidimų įgyvendinant Vyriausybės nustatytą kolegialių organų atlygio politiką nenustatyta** – visos VVI vadovavosi ir numatytais atlygio dydžių apribojimais.
2. **Taikomos apmokėjimo sistemos tarp VVI labai skiriasi.** VVI valdybų nariams taikomos įvairios atlygio sistemos: mokama už darbui skirtas valandas, mokamas fiksuotas atlygis arba fiksuota dalis priklauso nuo vadovo VDU.
3. **VVI kolegialių organų narių atlygiai per metus didėjo.** Pirmininkų atlygiai padidėjo 35,1 proc., o kitų narių – 43 proc. Vidutinis pirmininko atlygis siekė 1 797 eurus per mėnesį, nario – 1 277 eurus per mėnesį. Žemiausias VVI kolegialių organų narių atlygis siekė tik 549 eurų (2021 metais buvo fiksuojama 265 eurų) per mėnesį, didžiausias – 2 534 eurus per mėnesį. Net ir įvertinant tai, jog valstybės valdomos įmonės savo veiklos apimtimis stipriai skiriasi, tokio dydžio skirtumai rodo, jog dalies VVI kolegialių organų nariams mokamas neadekvačiai žemas atlygis.
4. **Kolegialaus organo pirmininkui mokamas atlygis neatitinka pasaulinių praktikų.** Nors pirmininko atsakomybės didesnės, tačiau vidutiniškai pirmininkui buvo nustatytas tik apie 1,3 karto didesnis atlygis nei kitiems nariams. Pasaulinėje praktikoje pirmininko atlygis yra apie 2 ir daugiau kartų didesnis.
5. **Komitetų veiklos apmokėjimo sistemos nesiskiria nuo kolegialių organų.** Dažniausiai veikla komitetuose buvo apmokama laikantis tokios pat apmokėjimo sistemos, kaip ir apmokant komitetą suformavusio kolegialaus organo narių veiklą. Daugiausiai taikyta fiksuoto atlygio sistema.
6. **Komiteto nario atlygis vidutiniškai sudarė 59,7 proc. kolegialaus organo nario atlygio.** Vidutiniškai komiteto nario atlygis 2022 siekė 763 eurus per mėnesį. Komiteto pirmininko atlygis vidutiniškai siekė 67,5 proc. kolegialaus organo nario atlygio arba 1 214 eurus per mėnesį, kai prieš metus ši suma buvo beveik dvigubai mažesnė (681 euras per mėnesį).

Rekomendacijos:

1. Numatyti, kad VVI kolegialių organų pirmininkų atlygis būtų nuo 1,5 iki 2,5 karto didesnis nei kitų kolegialaus organo narių.

SPECIALIEJI ĮPAREIGOJIMAI

1. **Specialiųjų įpareigojimų sąrašo naujausia redakcija buvo patvirtinta ekonomikos ir inovacijų ministrės 2023 m. balandžio 24 d. įsakymu Nr. 4-193 „Dėl valstybės valdomų įmonių ir jų dukterinių bendrovių vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąrašo patvirtinimo“, į**

jį įtraukiant 87 specialiuosius įpareigojimus, vykdomus 23 VVĮ. Specialiųjų įpareigojimų sąrašas bus atnaujintas, kai UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ dukterinės įmonės UAB „Viešųjų investicijų plėtros agentūra“, UAB „Valstybės investicijų valdymo agentūra“ ir UAB „Žemės ūkio paskolų garantijų fondas“ bei naujai įkurtos VĮ Žemės ūkio duomenų centras (jungimo būdu reorganizuojant VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras“, VĮ Distancinių tyrimų ir geoinformatikos centras „GIS-Centras“ ir VĮ Valstybės žemės fondas) atliks struktūrinius pokyčius ir išsigrynins įmonių vykdomus specialiuosius įpareigojimus. Taip pat iš sąrašo bus išbraukta UAB Statybos produkcijos sertifikavimo centras, kuri buvo perduota Vilniaus Gedimino technikos universitetui.

2. **Beveik pusė VVĮ (22 iš 44) 2022 metais vykdė specialiuosius įpareigojimus.** Iš jų 11 įmonių ataskaitiniu laikotarpiu vykdė tik specialiuosius įpareigojimus. VVĮ vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąnaudos 2022 metais sudarė 7,8 proc. visų VVĮ sąnaudų, turtas – 41,2 proc. viso VVĮ disponuojamo turto.
3. **10,2 proc. VVĮ sąnaudų, patiriamų vykdant specialiuosius įpareigojimus, tiesiogiai neatsispindėjo įmonių pelno (nuostolių) ataskaitose** – šios sąnaudos (52,4 mln. eurų) buvo patiriamos per įmonių valdomus fondus arba padengiamos biudžeto bei įvairių fondų dotacijomis (pvz. VĮ Ignalinos atominė elektrinė gavo 86,7 mln. eurų sąnaudoms kompensuoti; VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ indėlių draudimo fondo teigiamos sąnaudos siekė 57,5 mln. eurų, dėl perskaičiuoto kreditorinio reikalavimo). 1 907,5 mln. eurų VVĮ turto, naudojamo vykdyti specialiuosius įpareigojimus, nebuvo įtraukta į įmonių balansus. Didžiąją dalį šio turto sudarė finansinio sektoriaus VVĮ valdomi fondai bei kitos finansinės priemonės (daugiausiai tokio turto per valdomus fondus disponavo UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ – 1 061,9 mln. eurų). UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ ir VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ specialiųjų įpareigojimų turtas, kuris nėra įtrauktas į įmonių balansus, yra apskaitomas valdomų fondų balansuose, tačiau pastebėtina, kad šios įmonės susiduria su problema atskleidžiant turtą naudojamą spec. įpareigojimų vykdymui – jis nėra paskirstomas.
4. **Dalis VVĮ vykdomi specialieji įpareigojimai leido įmonėms generuoti pelną** – kai kurių iš jų ataskaitinio laikotarpio rezultatas netgi reikšmingai viršijo bendrą VVĮ portfelio grąžą. Pvz., 2022 metais VVĮ įmonių portfelio normalizuota nuosavo kapitalo grąža siekė 5,4 proc., o VĮ „Regitra“ – 15,8 proc., VĮ Registrų centro – 14,6 proc.
5. **2 iš 22 VVĮ, vykdančių specialiuosius įpareigojimus, visai nebuvo pateikusios pelno (nuostolių) ataskaitų bei balanso.** Tai lėmė įmonių jungimas reorganizacijos būdu į naujai įkurtą įmonę VĮ Žemės ūkio duomenų centras, dėl ko anksčiau veikusių įmonių specialiųjų įpareigojimų finansų apskaita nebuvo pateikiama VKC. Dalis VVĮ, vykdančių specialiuosius įpareigojimus, atliekamų funkcijų finansų atskyrimą vykdo paviršutiniškai – pavyzdžiui, visos įmonės sąnaudos bei turtas išskaidomas proporcingai pagal funkcijų generuojamas pajamas. Taip pat, didžioji dalis VVĮ neturi arba neviešina finansinių ataskaitų atskyrimui pagal funkcijas taikomos metodikos bei principų.
6. **Ne visų VVĮ suderinti specialieji įpareigojimai atitinka reikšmingumo kriterijus.** Dalis VVĮ, kurių iniciatyva, jų vykdomi specialieji įpareigojimai buvo suskaidyti į 10 ar daugiau

smulkesnių funkcijų ne visoms funkcijoms geba atskirti patiriamas sąnaudas / gaunamas pajamas / vykdymui naudojamą turtą.

Rekomendacijos:

1. VVĮ turi parengti apskaitos politiką, kuri leistų užtikrinti jų vykdomos komercinės veiklos finansų atskyrimą nuo specialiųjų įpareigojimų pagal tai, kaip jie suderinti *Specialiųjų įpareigojimų sąrašė*¹ (pelno (nuostolių) bei balanso ataskaitų apimtimi).
2. VAI turi užtikrinti, kad VVĮ, vykdančios specialiuosius įpareigojimus, pilna apimtimi atskirtų specialiųjų įpareigojimų ir komercinės veiklos finansinę informaciją (pelno (nuostolių) bei balanso ataskaitas) pagal *Specialiųjų įpareigojimų rekomendacijas*², nurodytą gaunamas dotacijas bei viešai atskleistų atskyrimo metodiką, kuria vadovaujasi. Tai leistų objektyviai įvertinti vykdomus specialiuosius įpareigojimus.
3. VAI turi užtikrinti, kad *Specialiųjų įpareigojimų sąrašė*, esantys VVĮ vykdomi specialieji įpareigojimai atitinka reikšmingumo kriterijus ir yra vis dar aktualūs bei vykdomi. Jei sąrašė nurodyta informacija apie įmonės vykdomus specialiuosius įpareigojimus dėl pasikeitusių aplinkybių yra nebeaktuali ar neatitinkanti ekonomikos ir inovacijų ministrės patvirtintose rekomendacijose esančių kriterijų – VAI ir VVĮ kartu turi kreiptis į VKC dėl sąrašo peržiūros ir atnaujinimo.

¹ Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministrės 2021 m. kovo 16 d. įsakymo Nr. 4-193 nauja 2023 metų balandžio 27 d. redakcija „Dėl valstybės valdomų įmonių ir jų dukterinių bendrovių vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąrašo patvirtinimo“

² Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2013 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 4-1100 „Dėl valstybės valdomų įmonių specialiųjų įpareigojimų nustatymo ir informacijos pateikimo rekomendacijų patvirtinimo“